

ב - מצוות משלח מנות

חלק א' - הדין במחילה במשלוח מנות

סימן א - ביאור מחלוקת הרמ"א והפר"ח

א - נחלקו הרמ"א והפר"ח בענין מחילה במשלוח מנות
ב - ביאור של החת"ס ע"פ מחלוקת התרומת הדשן והמנות הלוי

סימן ב' - נפק"מ לחקירה

- ג - נפק"מ של החת"ס בענין נשים
- ד - נפק"מ של הכתב סופר בדין אין המקבל יודע מי שלח
- ה - ספק של הבאר היטב בדין שלח משלוח מנות לפני פורים
- ו - נפק"מ בנתינה לקטן
- ז - נפק"מ אם צריכים מיני מאכל דווקא
- ח - שיעור הנצרך למשלוח מנות
- ט - נפק"מ למי עדיף לתת
- י - משלוח מנות כאשר פורים חל בשבת

סימן ג' - עוד בחקירה במהות מצוות משלוח מנות

- יא - הקשיא על רש"י בדין מחלפי סעודתייהו להדדי
- יב - תירוצים של אחרונים לדעת רש"י
- יג - דיוק של הגר"ד בדעת רש"י אליבא דמג"א
- יד - משמעות הפסוק "ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו"

חלק ב' - ביאור שני לדעת הרמ"א

סימן א' - האופן השני להבנת שיטת הרמ"א

- טו - האופן השני להבנת שיטת הרמ"א
- טז - ביאור לשון הרמב"ם

סימן ב' - נפק"מ בין שתי הדרכים של דין בסעודה

- יז - נפק"מ לחקירה מתי לתת
- יח - נפק"מ של העיטורי מגילה לכתחילה או בדיעבד

חלק ג' - ביאור המחלוקת בענין מחילה כקבלה

סימן א' - אופן השלישי בהבנת מחלוקת הרמ"א והפר"ח בדין

מחילה כקבלה

יט - האם המוחל חייב לומר כאילו התקבלתי

סימן ב' - נפק"מ בחקירה אם המחילה כקבלה או לא

- כ - נפק"מ של המחנה אפרים לענין בע"כ
- כא - עוד נפק"מ של המחנה אפרים בענין תוך כדי דיבור
- כב - נפק"מ של הפרי משה בענין דבר שלא בא לעולם
- כג - נפק"מ של הרב אלחנן בענין מחילה ככפרה
- כד - נפק"מ בענין רצה גובה מזה רצה גובה מזה

סימן ג' - סיכום הדרכים לבאר את המחלוקת

כה - סיכום שלוש הדרכים לבאר את המחלוקת

סימן ד' - בהשקפה

כו - בהשקפה

חלק א' - הדין במחילה במשלוח מנות

סימן א - ביאור מחלוקת הרמ"א והפר"ח

א - נחלקו הרמ"א והפר"ח בענין מחילה במשלוח מנות

הרמ"א (או"ח תרצה:ד) ¹ פוסק ש"אם שולח מנות לרעהו והוא אינו רוצה לקבלם או מוחל לו יצא". מדוע? איך אפשר לקיים מצוות משלוח מנות אם השני לא מקבל? וכך מקשה הפרי חדש (או"ח תרצה:ד), "תימא דזה מנין לו"? לכאורה, רק עם הקבלה של המקבל, הנותן מקיים את מצוות משלוח מנות.

ובגלל שהפרי חדש מקשה ולא מתרץ, משמע שהוא חולק על הרמ"א. וכך מבין אותו החת"ס (או"ח סימן קצו) והמשנה ברורה (תרצה:כד), "ז"ל המשנה ברורה "והפרי חדש חולק על זה".

לכן עלינו להבין את סברתו של הרמ"א.

ב - ביאור של החת"ס ע"פ מחלוקת התרומת הדשן והמנות הלוי

החת"ס (שם) מביא מחלוקת בין תרומת הדשן והמנות הלוי לגבי האופי של משלוח מנות. התרומת הדשן (סימן קיא) ² פוסק שאין יוצאים ידי חובת משלוח מנות בסדינים וכה"ג משום "דמשלח מנות הוא כדי שיהא לכל אחד די וספק לקיים הסעודה כדינא", כלומר משלוח מנות הוא דין בדיני סעודת פורים.

¹ הדרכי משה (או"ח תרצה:ז) מביא את החידוש הזה בשם המהר"י ברי"ן.

² ומביא בספר דעת חכמה ומוסר (חלק א מאמר קכו) בשם הגר"א "ומשלוח מנות הוא כנגד השלם לבו", שלא יהיו בפורים עניים כלל".

לו זה? וכתב הריק"ש ששום פוסק לא כתב כן".

אע"פ שיש כמה דרכים לבאר המחלוקת הזאת,⁴ החת"ס מסביר שהיא תלויה במחלוקת שלנו. הרמ"א, לשיטתו, סובר שמצוות משלוח מנות היא דין באחדות ורעות ולפיכך נשים חייבות בה. הפר"ח חולק, וסובר לשיטתו, שמצוות משלוח מנות היא דין בסעודה, ומכיון שנשים סומכות על שלחן בעליהן, חז"ל פטרו אותן.⁵

ד - נפק"מ של הכתב סופר בדין אין המקבל יודע מי שלח

יש עוד נפק"מ. הכתב סופר (שו"ת כת"ס אור"ח קמא:ב) עוסק במקרה של אדם השולח מנות לרעהו ואין המקבל יודע מי שלח. הוא תולה את הדין במחלוקת הנ"ל וז"ל "לטעמא דתרומת הדשן דמצות משלח מנות כדי למלאות חסרון (למרות שכאן לא מוזכר שזה מיועד לשימוש בסעודה כמו שמביא התרומת הדשן) מי שאין לו מסתבר דיוצא גם כשאין חבירו יודע מי ששלח לו סוף כל סוף הגיע לתכלית... אבל לטעמא משום חיבה שלום ורעות... בוודאי אינו יכול כשאין המקבל יודע מי

לעומת התרומת הדשן, החת"ס מביא הבנה אחרת לגמרי במטרתה של מצוות משלוח מנות לפי המנות הלוי (פרק ט). המנות הלוי סובר שטעם המצוה הוא "להרבות השלום והריעות היפך מרגילתו של הצר שאמר מפוזר ומפורד". משלוח מנות הוא דין בין אדם לחבירו, ולא דין בסעודה, וכך גם דעת הכף החיים (אור"ח תרצה:לח).³

החת"ס ממשיך ומסביר שהמחלוקת בין הרמ"א לפר"ח תלויה במחלוקת התרומת הדשן והמנות הלוי. לפי הפר"ח, המקבל צריך לקבל את המשלוח מנות כי מצוות משלוח מנות הוא דין בסעודה, כשיטת התרומת הדשן. הרמ"א חולק וסובר כדעת המנות הלוי, ולכן החת"ס מסביר "כיון ששלח והראה חברו אעפ"י שזה מוחל לו כבר יצא ידי חובתו".

סימן ב' - נפק"מ לחקירה

ג - נפק"מ של החת"ס בענין נשים

לפי הרמ"א (אור"ח תרצה:ד) נשים חייבות במשלוח מנות. ואף כאן הפר"ח (אור"ח תרצה:ד) חולק על הרמ"א וכותב "אין דין זה מחוור דאיש כתיב ולא אשה ומנין

³ וכן כתב השפת אמת (שמות לפורים שנת תרס"א) "ולכן תיקנו משלוח מנות ומתנות לאביונים לעורר אהבת בני ישראל. וזה היה יסוד בית שני". ור' צדוק הכהן מלובלין (במחשבות חרוץ אות יד) כתב "ואחר כך משלוח מנות פשטות ענין זה מביא חיבור והתאחדות של אהבה ואחוה בין איש לרעהו, וזהו ישראל גוי אחד דהשבעים נפש לבית יעקב נקרא נפש לשון יחיד". וגם בספר יערות דבש (חלק א דרוש ח) כתוב "וזהו משלוח מנות איש לרעהו להרבות אהבה וחיבה".

⁴ אולי הרמ"א לומד שאף הן היו באותו הנס מחייב נשים כמו כל מצוות אחרות והפרי חדש פוטר נשים בגלל הדרשה "איש כתיב ולא אשה" (עיין בחת"ס, שערי תשובה תרצה: ט, שבות יעקב א:מה וברכי יוסף תרצה:ח, ועוד).

⁵ כמובא במגן אברהם (אור"ח תרצה: יד) וז"ל "לא ראיתי נזהרין בזה ואפשר דדוקא באלמנה אבל אשה שיש לה בעל בעלה משלוח בשבילה לכמה בני אדם ומ"מ יש להחמיר".

המשולח דאין שלוח כזה דרך חיבה וריעות ואינו מקרב לבבות".⁶

ו - נפק"מ בנתינה לקטן

לכאורה, נפק"מ נוספת תהיה גם נתינת משלוח מנות לקטן. אם המצוה היא מדין ריבוי הרעות, ניתן לקיים מצוות משלוח מנות בנתינה לקטן בגלל שגם לקטן יש רעות. אבל אם משלוח מנות הוא דין בסעודת פורים אי אפשר לקיימו בנתינה לקטן שהרי הקטנים פטורים ממצוות הסעודה,⁷ וכך כתוב בספר מנחות חן (סימן נב).

ז - נפק"מ אם צריכים מיני מאכל דווקא

כמובן, לפי התרומת הדשן (סימן קיא) אפשר לקיים מצוות משלוח מנות רק עם אוכל. לעומת זאת, המהרי"ל (הלכות פורים) כותב וז"ל "טוב לשלוח מיני מאכל ומשקה דדברים אחרים אינם קרויים מנות". מהלשון של "טוב" משמע שאפשר גם לקיים מצוות משלוח מנות עם דברים אחרים, אלא שעדיף עם מיני מאכלים. גם הפסקי תשובות מביא שיטת הבית שערים (סימן שפ) שסובר "דאשה השולחת משלוח מנות לרעותה יוצאת י"ח בבגדים ותכשיטים וכיוצא בזה ואין צורך מיני מאכל דווקא על פי הגמרא פסחים (קט).

ה - ספק של הבאר היטב בדין שלח משלוח מנות לפני פורים

הבאר היטב (או"ח תרצה:ז) מסתפק ב"מי ששלח לחבירו שבמדינת הים שני מנות. או שתי מתנות לשני אביונים קודם פורים ובפורים עצמו בודאי מגיעים לידו אם יוצא י"ח או לא מי נימא כיון דבשעה ששלח לא היה חייב בהם לא נפיק או דילמא כיון דבפורים עצמו שהוא שעת החיוב הגיעו לידו נפיק. עיין יד אהרן שדעתו נוטה דיוצא י"ח".

ונראה דהספק הוא תלוי אם המצוה היא המעשה של הנותן, וכאן הוא שלח לפני פורים, או המצוה היא התוצאה, כלומר, הקבלה של המקבל, והוא קיבל ביום פורים.

יתכן שהדיון הזה, דהיינו אם המצוה היא המעשה נתינה או התוצאה של הקבלה, תלויה בחקירתנו. לפי המנות הלוי, מסתבר שהמצוה היא מעשה הנתינה. שכן כדי ליצור אחדות ורעות, צריכים לתת. אמנם, כדי שיהא לכל אחד די לקיים הסעודה כדינא, המצוה היא התוצאה, כדעת התרומת הדשן. נמצא שזו היא עוד נפק"מ.

⁶ היה ניתן להסביר אחרת, שגם לפי מנות הלוי קיים את המצוה כי סוף כל סוף כעת יש יותר רעות בכלל ישראל. כלומר יתכן שלא צריך להרבות את הרעות בין שני אנשים פרטיים אלא צריך להרבות רעות בין שני יהודים.

⁷ בספר בינה בספרים (בענייני דין משלוח מנות ס"ק ד'), הרב דניאל צבי פלדמן מביא את שו"ת יד סופר (ס' כ"ג) שלומד בדיוק הפוך וז"ל "ותלה את השאלה בזה דאי משום סעודה יש הרווחה בזה גם בנתינה לקטן אבל אי משום חיבה ורעות אין דרך של איש לעשות ריעות עם קטן ולכך צריך לשלוח לגדול".

ושו"ע (או"ח תקכ"ט) דאנשים משמחן ביין ונשים בבגדי צבעונין⁸.

ואפשר לבאר שהמחלוקת הזאת תלויה בחקירה שלנו. לפי התרומת הדשן אפשר לקיים את המצוה רק במיני מאכל כמו שהוא כותב בפירוש, ולשיטתו משלוח מנות הוא דין בסעודה. אלו החולקים מסכימים עם המנות הלוי שניתן לקיים את המצוה גם עם דברים אחרים כדי להרבות ברעות.

אולם, נראה שיש סתירה בדעת הרמ"א. מצד אחד הרמ"א פוסק שיצא מחילת המקבל, וטעמא דמשלוח מנות הוא כדי להרבות באחדות ורעות, כמו שהסביר החת"ס. מצד שני מקיימים המצוה דוקא עם מיני מאכל (משמע כן בשו"ע תרצה:ד ובדרכי משה או"ח תרצה:ז) ולכן משמע שהיא דין בסעודה?

ישנן כמה אפשרויות שמתרצות את שיטת הרמ"א. אפשר לתרץ שחז"ל תקנו דוקא אוכל מפני שהוא גורם באחדות ורעות יותר מדברים אחרים, או אפשר לתרץ שרק אוכל תורם לשמחה של היום (עיין בערוך השלחן או"ח תרצה:ג-יז). גם אפשר לתרץ שבגלל הגזה"כ של "מנות" משמע שדוקא במאכל (כמו שראינו בשיטת המהרי"ל)⁹.

ח - שיעור הנצרך למשלוח מנות

לפי כמה אחרונים, השיעור של משלוח מנות הוא כזית כמו שאנו מוצאים בשאר מיני מאכל¹⁰. הערוך השולחן (או"ח תרצה:טו) חולק ומחייב יותר, וז"ל "דבעינן מנה יפה דזהו לשון מנות כעניין חתיכה הראויה להתכבד שיהא דבר חשוב ואלו ששולחין חתיכות קטנות לא יצאו ידי חובתן". נמצא שחייבים לתת יותר מכזית כדי לכבד השני.

לכאורה, גם המחלוקת הזאת תלויה בחקירה שלנו. אם המצוה היא דין בסעודת היום, מסתבר שהשיעור יהיה כזית, כי הוא השיעור באכילה של כל התורה כולה. אבל אם משלוח מנות הוא דין באחדות ורעות, אז צריך לתת מספיק כדי למצוא חן בעיני המקבל. הלשון של הערוך השלחן גם משמע כן, שכתב וז"ל "וכל המרבה בשילוח מנות הרי זה משובח דזהו להרבות השמחה", כלומר שמחתו של המקבל עוזר לריבוי הרעות.

והנה הערוך השלחן הולך לשיטתו, כי הוא פוסק (או"ח תרצה:טז) שאם המקבל "לא רוצה לקבלם או שמחל לו, יצא". כמו כן, הערוך השלחן פוסק, לשיטתו, שגם נשים חייבות במשלוח מנות (או"ח תרצה:יח). גם בענין מחילה וגם בענין חיוב של נשים הוא פוסק כדעת הרמ"א כי משלוח מנות הוא דין באחדות ורעות. מסתבר מאד שהערוך השלחן פוסק שהשיעור יהיה יותר מכזית

⁸ הבאר היטב (אורח חיים תרצה:ז) כותב וז"ל "השולח מעות וכלים בשביל מנות אם יכול למכרם מיד לקנות לצורך סעודה מהני הלק"ט ח"ב ס' קסג".

⁹ וגם משמע בדרכי משה תרצה:ז.

¹⁰ ספר מקראי קודש של הרב משה הררי (הלכות פורים פרק יב הלכה ד). כמו כן, הספר בינה בספרים, של הרב דניאל צבי פלדמן, (חלק א בדין משלוח מנות) מביא שו"ת חסד לאברהם (תנינא סימן סג) שמסכים שהשיעור הוא כזית.

דהיינו מנה יפה. לשיטתו, הוא סובר שהשיעור הוא שיעור של רעות.

ט - נפק"מ למי עדיף לתת

יתכן שיש עוד נפק"מ לגבי למי עדיף לתת את המנות. אם המצוה היא כדי לעזור לכולם בצרכי הסעודה וכדי לא לבייש את מי שאין לו, כמו שכותב התרומת הדשן, אז יותר טוב לתת לעניים.¹¹ אבל אם טעמא דמצוה היא להרבות באחדות ורעות, אז נכון לתת לאנשים, שאיתם אפשר יהיה להוסיף ברעות, כדוגמת חברים וכדומה.

י - משלוח מנות כאשר פורים חל בשבת

אם פורים חל בשבת,¹² יש דיון מתי לעשות הסעודה של פורים, או בשבת או ביום ראשון. גם יש דיון מתי עושים משלוח מנות, וחשוב לענייננו לדון האם יש יחס ביניהם. לפי הרב לוי חביב (מביא אותו הב"ח או"ח תרפח:ז)¹³ "הסעודה היא בשבת... וגם המשלוח מנות זמנם הכי הוא כי המנות הם מהסעודה". לעומת זאת הקרבן נתנאל (מגילה דף ה ס"ק ד) חולק וסובר שנותנים משלוח מנות בשבת ועושים סעודת פורים ביום ראשון. ולפי החזון איש (או"ח קנה:א) עושים משלוח מנות בערב שבת.

לכאורה, גם זה תלוי בחקירה שלנו. אם משלוח מנות הוא דין בסעודה, ממילא היא צריכה להיות באותו יום

של הסעודה, דהיינו בשבת. זו היא שיטת הרב לוי חביב. אבל אם משלוח מנות שייך לדין רעות, אז אפשר שהם ייעשו בימים נפרדים, דהיינו או יום ראשון או יום ששי.

סימן ג' - עוד בחקירה במהות מצוות משלוח מנות

יא - הקשיא על רש"י בדין מחלפי סעודתייהו להדדי

לפי רוב הראשונים (ר"ן בדפה"ר ג: ד"ה הוּו מחלפי סעודתייהו),¹⁴ המקרה שבגמרא "אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי" היא שכל אחד מהם, אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין, נתן סעודה לשני, ולא כפשטות לשון רש"י (מגילה דף ז: ד"ה מחלפי), שמשמע שרק אחד נתן לחבירו.

לפי רש"י, "זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו ובשניה סועד חברו עמו". צע"ג לפי פשטות דברי רש"י כי לכאורה יוצא שרק אחד מהם מקיים משלוח מנות כל שנה. ככה מקשה הבית יוסף והוא משאיר את זה בצ"ע.

יב - תירוצים של אחרונים לדעת רש"י

הלחם משנה (מגילה ב:טו) מתרץ שרש"י הוא לאו דוקא, ובאמת כל אחד נתן משלוח מנות לשני וז"ל "ול"נ לתרץ דהיו עושין כך זה היה נותן סעודתו

¹¹ ספר מקראי קדוש, של הרב משה הררי, (בעניני פורים פרק יב ציון ד).

¹² בזה"ז, ייתכן רק בירושלים וביום טו.

¹³ וגם המג"א (תרפח:י).

¹⁴ וכן כתב הרמב"ם (מגילה ב:טו), הטור (או"ח תרצה:ד) ועוד.

יד - משמעות הפסוק "ימי משתה
ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו"

באמת, החקירה הזאת כבר מרומזת
בפסוק שמחייב משלוח מנות. כתוב
"ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש
לרעהו". והמילים "ומשלוח מנות"
נמצאים ממש בין המילים "ימי
משתה" ובין "איש לרעהו".

לפי התרומת הדשן, המילים "ומשלוח
מנות" הם מחוברים למילים שקודמים
לה, דהיינו "ימי משתה". אמנם לפי
המנות הלוי, המילים "ומשלוח מנות"
הם מחוברים למילים הבאים, דהיינו
"איש לרעהו".

חלק ב' - ביאור שני לדעת הרמ"א

סימן א' - האופן השני להבנת שיטת הרמ"א

טו - ביאור חדש בדין סעודה

לא לו שסוברים שמצוות משלוח מנות
היא דין בסעודה, יש מקום לחקור עוד.
דלשון הגרי"ד בביאור בדעת הרמב"ם
ובביאור בדעת המג"א בשיטת רש"י,
משמע שלא כדמשמע מלשון תרומת
הדשן (סימן קיא) וכפי שנתבאר לעיל.

לפי התרומת הדשן, **הטעם למצוות
משלוח מנות הוא כדי שיהא מזון
מצוי לכל אחד לצורך סעודת פורים,**
וז"ל "כדי שיהא לכל אחד די וספק
לקיים הסעודה כדינא".

לעומת זאת, מדייק הגרי"ד (הרוי קדם שם)
דלדעת הרמב"ם, וכן להבנת המג"א

לחבירו במתנה בשנה זו ואחר שהיה
שלו אז חבירו כשהיה נותן לו מאותה
סעודה והיה סועד עמו נמצא שגם הוא
נותן לו כיון שכבר היתה קנויה לו
במתנה והרי נתן מהנתון לו".

אולם הב"ח (או"ח תרצה:ו) מתרץ את
הקושי ומחדש חידוש גדול מאד, וז"ל
"**דכיון דטעם משלוח מנות הוא כדי
שיהא שמח ושש עם אוהביו וריעיו
ולהשכין ביניהם אהבה ואחווה
וריעות** אם כן אם יסעוד אחד עם
חבירו ורעהו הרי הם בשמחה ובטוב
לב משתה יחד ופטורים הם מעתה
מחויב משלוח מנות והוא הדין בשנה
שניה". ברור לפי הב"ח, רש"י סובר
שמשלוח מנות הוא דין באחדות.

יג - דיוק של הגרי"ד בדעת רש"י אליבא
דמג"א

לעומת זאת, הגרי"ד סולובייצ'יק (הרוי
קדם חלק א סימן רו אות ב) למד אחרת בהבנת
המג"א בשיטת רש"י. הוא כותב שם
וז"ל "ועיין במג"א (או"ח תרצה:יב) שהוכיח
מדברי רש"י דרק מי שהכין סעודה חייב
במשלוח מנות אבל מי שאוכל אצל
חבירו פטור ממשלוח מנות".

והביאור הוא, דעיקר החיוב במשלוח
מנות הוא לשתף את חבירו בסעודה
שעושה. יש שני חלקים במצוות
סעודה. אחת היא לאכול הסעודה,
והשניה היא לשהתף עם אחרים
בסעודה. החיוב במשלוח מנות שייך
רק כאשר אדם אוכל סעודת פורים
בעצמו. משמע שהגרי"ד סבר בשיטת
רש"י שמשלוח מנות הוא חלק של
הסעודה.

בדעת רש"י, אין עיקר המצוה לספק מזון לחבירו, אלא שעניינה **ששני בני אדם ישתתפו בסעודה אחת**. ולפי זה, **מצוות משלוח מנות הוי מגוף מצות הסעודה**, דחייב אדם לשלוח לחבירו סעודת פורים כדי לשתפו בסעודתו.

טז - ביאור לשון הרמב"ם

ונראה דבזה מתבאר היטב לשון הרמב"ם (מגילה ב:טו), וז"ל "כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה וכו'. **וכן** חייב אדם לשלוח שתי מנות...". דלשון "וכן" משהו מצוות משלוח מנות ל"שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה", ומשמע דיש כאן שני חלקים ב"חובת סעודה". האחד, אכילת הסעודה עצמה, והשני הוא, השיתוף עם אחר. ועל פי זה, מדייק הגר"ד סולובייצ'יק דמצוות משלוח מנות אינה אלא דרך קיום של דין השני, דהיינו להשתתף בסעודה.¹⁵

וכן יש קצת סמך לדבר מלשון רש"י שראינו, שמבאר כיצד אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי וקיימו מצוות משלוח מנות. וז"ל רש"י "זה אוכל עם זה בפורים של שנה זו **ובשניה סועד חבירו עמו**". משמע שקיום מצוות משלוח מנות מבוסס על זה ש"סועד חבירו עמו".

העיטורי מגילה (מגילה ז:) גם מדייק כן בדברי הרמב"ם, ולדבריו אכן מצוות משלוח מנות אינה מצוה נפרדת, אלא חלק ממצוות הסעודה. ועל פי זה מבאר העיטורי מגילה שהמחלוקת בין הרמ"א לפר"ח תלויה בחקירה זו.

דעת הרמ"א היא כדעת תרומת הדשן, דהיינו להבטיח שיש אוכל לכולם. לכן, אם המקבל מוחל, עדיין הנותן מקיים את המצוה. דגדר מצוות משלוח מנות הוא להבטיח שיהא אוכל מצוי לכל אחד. ולפי זה, אף אם המקבל מוחל, מ"מ הנותן מקיים את המצוה, דקיום המצוה אינו תלוי בקבלת המשלוח מנות בפועל, אלא בעצם נטילת האחריות שיהא לו אוכל.

קיומו את המצוה אינו תלוי בקבלתם של המשלוח מנות, אלא בלקיחת אחריות שיהיה לו, כלומר תפקיד הנותן היא לעזור ולהבטיח שיהיה לכולם אוכל, ואת זה הוא עשה.

אך, לפי הפרי חדש, המצוה היא השיתוף בסעודה, כשיטת הרמב"ם ורש"י אליבא דהמג"א. כדי לקיים השיתוף הזה, המקבל צריך ממש לקבל את המאכל ולא מספיק מחילה. רק על ידי קבלת האוכל מקיימים המצוה, כי אז יש שיתוף בסעודה. דעת הפר"ח היא, שהמשלוח מנות הוא לא לספק ולהבטיח שיהיה לכולם אוכלין לסעודה, אלא שהחיוב הוא להשתתף יחד בסעודת פורים.

סימן ב' - נפק"מ בין שתי הדרכים של דין בסעודה

יז - נפק"מ לחקירה מתי לתת

ומעתה יש לדון מתי ביום פורים עדיף לקיים את מצוות משלוח מנות. לפי הגר"ד (ככה שמעתי בשמו מן הרב בנימין טברי זצ"ל), עדיף לקיים את המצוה סמוך

¹⁵ הרמב"ם (מגילה ב:יז) גם מחבר מצוות סעודה ומשלוח מנות יחד, בניגוד למצוות מתנות לאביונים, שהיא נמצאת בסוג אחר.

ממש לסעודה. והטעם פשוט, כדי לצרף את מצוות משלוח מנות לסעודה עצמה.

אולם, מדברי המשנה ברורה (תרצה:ח), משמע שמנהג העולם לעסוק במשלוח מנות כבר בבוקר. דעדיף ליתן מיד לאחר קריאת המגילה, כדי לצמצם את ההפסק בין ברכת שהחיינו למצוות משלוח מנות (עיין במגן אברהם או"ח תרצב:א ובמשנה ברורה תרצב:א).

שיטת הגרי"ד על פי דעת הרמב"ם, היא שמצוות משלוח מנות היא חלק של הסעודה ולפיכך עדיף לקיימה סמוך ממש לסעודה. לשיטת תרומת הדשן, דגדר מצוות משלוח מנות אינו אלא הכנה לסעודה, דהיינו לסייע ולהבטיח שלכל אחד יהא די אוכל לסעודתו, אין הכרח לזמן מסוים לקיומה. ולפי זה שפיר עדיף ליתנה בבוקר מיד לאחר קריאת המגילה, מטעם אחר, דהיינו כדי שתהא מצוות משלוח מנות סמוכה לברכת שהחיינו, ותחול הברכה אף על מצוה זו, כשאר מצוות היום.

יח - נפק"מ של העיטורי מגילה לכתחילה או בדיעבד

מדברי הרמב"ם (מגילה ב:טו) משמע שאין דרך זו אלא "אם אין לו", כלומר כשאין לאדם ממון כדי לקיים משלוח מנות באופן הרגיל. וכן משמע הכי בדברי הר"ן וה"ל "לא היה לאחד מהם כדי שיוכל לשלוח לחבירו ולהשאיר לעצמו...".

לעומת זאת, משמע מהטור, שלכתחילה אפילו עשירים יכולים לקיים מצוות משלוח מנות בדרך זו,

כלומר בהחלפת סעודות. וה"ל "ואם החליף סעודתו בשל חבירו יצא". וכן משמע נמי הכי בתרומת הדשן (סימן קיא) שכותב "דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין הוו מחלפים סעודותיהו בהדדי, ונפקי בהכי משלוח מנות. אלמא דטעמא משום סעודה היא".

עולה שנחלקו האם הדין של מחלפי סעודותיהו לכתחילה או בדיעבד. וחייבים אנו להבין את יסוד המחלוקת פה.

העיטורי מגילה מסביר שגם מחלוקת זו תלויה בחקירה הזאת. דעת הטור, כדעת התרומת הדשן, היא שמצוות משלוח מנות הוי חיוב בפני עצמו, הכנה לסעודה, כדי לספק לחבירו סעודתו. אם כן, מתקיים שפיר האי דינא אף בדרך מחלפי סעודותיהו, שכן בכך מתקיים הדין לוודמגא שאחרים יקבלו את מזונם. וא"כ, תרומת הדשן הולך בשיטתו.

לעומת זאת, העיטורי מגילה מסביר, "לפי דעת הרמב"ם דמשלוח מנות מחיובי הסעודה הוא לשתף אחרים בסעודתו, אם כן מעיקר דינא בעינן לשלוח דברים שהם מחוץ לסעודתו שעל ידי זה משתף את רעיו בסעודתו, ורק בדלית ליה אפשר לקיים האי דינא על ידי מחלפי סעודותיהו...". כוונתו היא שלכתחילה חייב להוסיף דברים נוספים לסעודה, שכן זו הדרך הטובה ביותר לשתף אחרים עמו.

חלק ג' - ביאור המחלוקת בענין מחילה כקבלה

סימן א' - אופן השלישי בהבנת מחלוקת הרמ"א והפר"ח בדין מחילה כקבלה

יט - האם המוחל חייב לומר כאילו התקבלתי

משמע במשנה ברורה (תרוצה: כג) שהמחלוקת בין הרמ"א והפר"ח אינה תלויה במהות מצוות משלוח מנות עצמה, אלא בענין אחר, כלומר, באופי של מחילה. לפי הרמ"א, הנותן מקיים את המצווה באמצעות מחילת המקבל רק אם המקבל אומר "הריני כאלו התקבלתי". כלומר, הטעם הוא לא מפני שהנותן צריך לוודא שיש למקבל די מזון, אלא הוא מפני שהמחילה נחשבת רק כאשר המקבל אמר את המילים "כאלו התקבלתי".

הסברא של הרמ"א היא שמחילה היא ממש כקבלה, כלומר, מחילה היא הקנאה ממש. וכדי תיחשב המחילה הלכתית, כלומר שיש הקנאה, חייב הנותן לומר כאלו התקבלתי. גם משמע הכי בקרבן נתנאל (מגילה ז: ס"ק ט'), על פי הגמרא נדרים סג: והרשב"א שהוא מביא.¹⁶

אולם לפי הפר"ח, אמירת "כאלו התקבלתי" אינה מספיקה. לכאורה הטעם הוא מפני שמחילה רק מסלקת את החוב. וכיון שמצוות משלוח מנות אינה נחשבת כחוב, מחילה אינה

מספיקה. וממילא, החיוב הוא שהנותן הוא יתן בפועל, והשני יקבל בפועל.

סימן ב' - נפק"מ בחקירה אם המחילה כקבלה או לא

כ - נפק"מ של המחנה אפרים לענין בע"כ

המחנה אפרים (זכיה מהפקר סימן יא) כותב שבאמת את המחלוקת הזאת כבר נחלקו בראשונים. הוא מביא תוס' ורשב"א שלדעתם מחילה נחשבת כסילוק החוב. אולם, הריטב"א חולק וסובר שמחילה נחשבת כהתקבלות ממש, כלומר כהקנאה.

המחנה אפרים מוסיף, שנפק"מ תהיה מחילה בע"כ, לדוגמא המלוה מוחל הלוה נגד רצונו. אם אומרים שמחילה היא רק סילוק החוב, חלות מחילה תלויה רק במוחל, והמוחל יכול למחול בע"כ. אך אם מחילה הוא ההקנאה, היא תלויה בשניהם, לפיכך צריכים הסכמת שניהם. א"כ, מחילה לא מועילה בע"כ.

כא - עוד נפק"מ של המחנה אפרים בענין תוך כדי דיבור

יש למחנה אפרים (שם) עוד נפק"מ והיא אם המלוה מוחל וחוזר בו בתוך כדי

¹⁶ "האומר לחבירו קונם אם אין אתה בא ונטול לבנך כור א' של חטין ושתי חביות של יין הרי זה יכול להפר נדרו שלא ע"פ חכם ויאמר לו כלום אמרת אלא מפני כבודי זהו כבודי וכתב הרשב"א הטעם דבקיום המעשה שייך למימר הריני כאילו התקבלתי שאפילו היה מקבל ממנו היה יכול להחזיר לו. א"כ מעכשיו יכול לומר לו הריני כאלו נתקבלתי והחזרתיו דאפוכי מטרטא ל"ל. וה"ט שייך גבי משלוח מנות נמי.

היה יכול להחזיר לו ואפשר שזהו טעמו של הר"ש דגם בכפרה שייכי מחילה".

עולה, שכדי לקבל כפרה, צריכים ממש הקנאה ולא סילוק.

כד - נפק"מ בענין רצה גובה מזה רצה גובה מזה

הרב אלחנן (קובץ שיעורים ב"ב אות ג') מביא עוד נפק"מ בנושא "גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו, דרצה מזה גובה רצה מזה גובה (כלומר הנגזל יכול לגבות מאיזה שהוא רוצה)... כתב שם בשיטה בשם הרמ"ה דאם מחל לאחד יכול לגבות מהשני ואילו נפרע מאחד אינו יכול לגבות מהשני ומוכח דס"ל להרמ"ה דמחילה אינה כפרעון".

סימן ג' - סיכום הדרכים לבאר את המחלוקת

כה - סיכום שלוש הדרכים לבאר את המחלוקת

לסכם, אפשר להסביר המחלוקת בין הפר"ח לרמ"א באחת משלוש דרכים.

1. לפי ביאור החתם סופר, הפרי חדש סובר שמצוות משלוח מנות היא דין בסעודה. הרמ"א חולק וסובר שמשלוח מנות היא דין באחדות ורעות.

2. העיטורי מגילה סובר שכולם מסכימים שמשלוח מנות היא דין בסעודה, אבל נחלקו בכוונת דין בסעודה. לפי דעת הפרי חדש, היא

דיבור, דהיינו ממש מיד¹⁷, חוזר בו ממחילתו.

הביאור של המחנה אפרים הוא ש"דהמוחל לחבירו מה שחייב לו בתוך כדי דיבור חזר בו לא מהני דמעת שיצא מפיו המחילה זכה בה חבירו"¹⁸. לעומת זאת, אם מחילה נחשבת כהקנאה, לכאורה יש למוחל אפשרות לחזור בו בתוך כדי דיבור.

כב - נפק"מ של הפרי משה בענין דבר שלא בא לעולם

הפרי משה (בעניני קנינים כו"א) מביא עוד נפק"מ בזה. האם אפשר למחול על דבר שלא בא לעולם?

הוא מסביר שאם מחילה נחשבת כהקנאה, הרי היא כמו קנין, וכמו שאי אפשר לקנות דבר שלא בא לעולם, כך גם למחול אי אפשר. אבל אם אומרים שמחילה היא סילוק החוב ולא הקנאה, אז אפשר למחול.

כג - נפק"מ של הרב אלחנן בענין מחילה ככפרה

הרב אלחנן (קובץ שיעורים ב"ב אות ב') מביא עוד נפק"מ, "לענין אי מהני מחילה בכפרה. דעת תוס' (ב"ק מג. ד"ה מאי) דלא מהני, והטעם דמחילה מסלקת זכות התובע וממילא פטור הנתבע".

לעומת זאת "אי נימא דמחילה כקבלה מטעם אפוכי מטרטא למ"ל, זה שייך גם בכפרה שהרי אילו שילם לו הכופר

¹⁷ נחלקו הפוסקים אם תוך כדי דיבור הוא הזמן לומר שלשה או ארבעה תיבות (עיין במשנה ברורה קכד:לד).

¹⁸ עיין בפרי משה בעניני קנינים סימן כו' אות א'.

מצוות סעודה. המטרה היא לשמוח ביחד, כלומר בין אדם למקום, ומשלוח מנות מוסיף לאחדות ולשמחה ביחד.

והנה יש להוסיף עוד, שדוקא בפורים, יותר מחגים אחרים, מדגישים את אחדות. טעמא דמילתא היא שהמן אמר שעם ישראל היה "מפוזר ומפורד". התשובה שלנו היא לאחד יחד.

יתכן שעוד טעם הוא כאשר יש איומים רציניים נגד עם ישראל, התגובה הטבעית והרוחנית היא להתאחד יחד. במצבים כאלה, אחדות היא התגובה שלנו, היא מעצימה את תחושת השמחה והחיבור בין כולם.

השתתפות עם השני בסעודה, ולפי הרמ"א להבטיח שלכל אחד ואחד יהיה אוכל לסעודה.

3. הקרבן נתנאל והמשנה ברורה לומדים שהפרי חדש סובר שמחילה רק כסילוק, ולכן צריך ממש לתת למקבל. הרמ"א חולק וסובר שמחילה נחשבת כקבלה ממש, ולכן יכולה להתקיים גם באמצעות מחילה.

סימן ד' - בהשקפה

כו - בהשקפה

ראינו שלוש אפשרויות במהות של משלוח מנות. לפי שיטת המנות הלוי, משלוח מנות היא מצוות בין אדם לחבירו כי היא מביאה אחדות ורעות לעם ישראל.

לפי התרומת הדשן, המצוה של משלוח מנות כוללת בין אדם לחבירו עם בין אדם למקום, מפני שהיא עוזרת לאחרים לקיים מצוות סעודה. ונראה שזה משמע גם בספר סדר היום (סדר פורים) שכתוב "ומפני כך צריך להרחיב דעתו ונפשו בימים האלו ולחשב עצמו שהיום נצול ממות ומדחי ויעשה משפט וצדקה עם העניים ואביונים וישלח מנות ומתנות לאין נכון לו כדי שיהיו הכל שמחים ביום זה ולא זה דואג וזה שמח". משמע שרוצים שיהיה לכל מה לאכול בשביל מצוות סעודה.¹⁹

אמנם לפי הגרי"ד בדעת המגן אברהם והרמב"ם, המצוה היא משתלבת בין אדם לחבירו עם בין אדם למקום משום שמצוות משלוח מנות היא חלק של

¹⁹ וגם בספר אור המאיר דברים (ראש השנה) כתוב "ושלחו מנות לאין נכון לו, בכדי שיהיו כולם שוין לטובה בשמחה וחדות הלב".